

УДК 378.134:16

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬОЇ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Обозний В.В.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

У статті розглядаються наукові засади освітньої стратегії розвитку регіонального туризму, відповідно до якої шкільна (позашкільна) туристсько-краєзнавча робота профорієнтаційно спрямовується на сферу обслуговування, зокрема туризм. Розвиток шкільного краєзнавства і дитячо-юнацького туризму сприяють формуванню місцевого туристичного продукту і стимулюють розвиток самодіяльного туризму. Самодіяльний туризм, в якому напрацьовуються і відшліфовуються різноманітні форми краєзнавчої та екскурсійної діяльності, повинні стати вагомим складовим становлення туризму як галузі економіки регіону.

Ключові слова: шкільне краєзнавство, самодіяльний туризм, шкільна профорієнтаційна робота, регіональний туризм.

Постановка проблеми. Сьогодні туризм є однією з найприбутковіших галузей світової економіки. Зарубіжний досвід переконує у тому, що розвиток туризму багато в чому залежить від ефективних дій влади, зокрема регіональних органів. В Україні саме місцеві органи влади визначають інноваційно-інвестиційну політику розвитку туризму в регіонах, яка законодавчо оформлена в систему правових, фінансово-економічних і організаційних заходів.

Трансформаційні процеси у аграрному виробництві і суттєві зміни в історично усталених формах життєдіяльності населення, що відбулися в країні в останні десятиліття, гостро ставлять питання не тільки перспективного соціально-економічного розвитку регіонів, але й збереження культурно-духовного потенціалу сільських територій. Для населених пунктів, особливо у сільських регіонах, дбайливе ставлення до історико-культурної спадщини, всебічне її вивчення, реставрація, охорона та пристосування до сучасних та майбутніх потреб важливі як в історико-культурному, так і в соціально-економічному відношенні. В умовах ринку землі та зменшення зайнятих у сфері аграрного виробництва необхідність започаткування робочих місць у туристично-орієнтованих видах господарської діяльності буде постійно зростати. Тому в сільській

місцевості господарська діяльність, яка спрямована на туризм, виглядає одним з найбільш перспективних напрямів її розвитку. Розгортання виробничої діяльності у будівництві, сфері послуг, виробництві продуктів харчування, екскурсійно-дозвіллевій діяльності та інших буде сприяти комплексному господарському розвитку території, більш повній зайнятості населення, відродженню місцевих ремесел, організації виробництва сувенірних виробів тощо. Розвиток різноманітних форм гостинності у туризмі будуть стимулювати збереження культурно-духовної спадщини народу, впливати на характер життєдіяльності людей, їх культуру та соціально відповідальну поведінку за стан довкілля.

Для розв'язання зазначених завдань, крім традиційної ресурсної стратегії розвитку туризму, заслуговує на увагу інноваційна освітня стратегія, відповідно до якої розвиток шкільного (позашкільного) краєзнавства та дитячо-юнацького туризму будуть стимулювати розвиток самодіяльного туризму, а на його основі повинно відбуватись становлення туризму як галузі економіки регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В працях багатьох вчених і педагогів (В. Безуглого, М. Костриці, О. Остапця, В. Поліщука, В. Серебря, Т. Троценка та багатьох інших) до-

сліджувалися проблеми розвитку шкільної (позашкільної) туристсько-краєзнавчої освіти, яка спрямована на формування світоглядної свідомості, поглядів і переконань дітей та учнівської молоді, формування їх світогляду та національної гідності. Проте, залишаються недостатньо розробленими наукові підходи щодо появи перспективних видів місцевої туристичної діяльності на основі різноманітних форм шкільної (позашкільної) туристсько-краєзнавчої роботи. Адже, саме шкільні (позашкільні) колективи повинні виявитись тим важелем, з допомогою якого профорієнтаційно спрямована шкільна позакласна і позашкільна туристсько-краєзнавча робота буде закладати підґрунтя формування місцевого туристичного продукту і сприяти розвитку регіонального туризму.

Мета статті – конкретизація теоретико-методологічних та концептуальних засад освітньої стратегії розвитку регіонального туризму.

Виклад основного матеріалу. З метою обґрунтування освітньої стратегії розвитку регіонального туризму доцільно конкретизувати основні тенденції у світовому та європейському інтеграційних процесах та розглянути наукові засади сталого розвитку регіонального туризму.

По-перше, в останні десятиріччя в основу розвитку освіти розвинених країн Заходу закладаються ціннісні орієнтири, що ґрунтуються на сучасних цінностях демократичного суспільства, що набуває рис мультикультурної, мультиетнічної та мультилінгвістичної спільності. Найсуттєвішою характеристикою європейського суспільного розвитку останніх десятиріч стало погодження двох орієнтацій – прийняття відмінностей і прагнення до спільності. Визнання спільності в якості провідної суспільної цінності обумовлює тенденцію інтеграції в усіх сферах життя західного суспільства. В результаті інтеграційних процесів, зокрема у сфері культури та освіти, відбувається цілеспрямоване формування загальноєвропейського освітнього простору. Упродовж останніх десятиліть воно стало тією генералізуючою ідеєю, навколо якої вибудовується загальноєвропейська стратегія розвитку освіти.

Україна, як європейська держава, в останні десятиріччя орієнтується на участь у формуванні загальноєвропейського освітнього простору з позиції конструктивного діалогу. Участь освітян України у європейських перетвореннях спрямовано на розвиток системи освіти і набуття нових якісних ознак, а не на втрату кращих традицій та зниження національних стандартів якості. При цьому еволюцію системи освіти не можна відокремлювати від інших сфер суспільства. Вона має розвиватися в гармонічному взаємозв'язку із суспільним життям у цілому, беручи на себе роль його провідника.

Такий підхід зобов'язує враховувати основні тенденції у світовому та європейському інтеграційних процесах. Так, в останні десятиріччя у філософії країн Заходу все більше акцентується увага на тому, що посилення тенденції неоднорідності розвитку суспільства урівноважується тенденцією його стабілізації. Важливим стабілізуючим чинником виступають знання і вміння, які надають підростаючому поколінню ініціативу і самостійність у знаходженні свого місця у ци-

вілізаційному процесі XXI століття. Педагогічна думка розвинених країн схиляється до необхідності збереження консервативно-захисної ролі освіти, зокрема функції стабілізуючого соціального інституту, який зберігає і передає досвід матеріально-культурних цінностей від одного покоління до наступного.

Виходячи з основних положень традиціоналістсько-консервативної парадигми, яка завдяки своєму еволюційному характеру може розглядатися як важливий напрям освітньої діяльності, система навчання і виховання повинна орієнтуватись як на базові навчальні дисципліни та найбільш сучасні галузі людського знання, так і на засвоєння накопичених цінностей, які і сьогодні зберігають своє значення. Практичну значущість для краєзнавчої освіти зберігає концептуальне положення традиціоналістсько-консервативної парадигми, відповідно до якого пріоритетну роль освіти у житті суспільства визначає функція збереження і передачі кожному з наступних поколінь найбільш суттєвого досвіду духовної і матеріальної культури людства, які забезпечують як соціалізацію особистості, так і соціально необхідний рівень її освіченості. Останній визначається здатністю особистості до засвоєння знань, умінь, цінностей, які витримали перевірку і випробування часом. Реалізувати це завдання повинні підготовлені фахівці, здатні моделювати освітньо-культуротворче середовище та здійснювати краєзнавчо-орієнтований педагогічний процес. Формування розвинутої національно-історичної самосвідомості передбачає закріплення у знаннях, інтересах, потребах, цінностях дітей, молоді та дорослих позитивного культурно-історичного досвіду, перетворення його у повсякденні норми поведінки та критерії самооцінки. Краєзнавчий зміст навчально-виховної діяльності виявляється означеним доцільністю і функціональністю місця. Краєзнавчі знання навчальних предметів інтегруються у певну загальноосвітню і загальновиховну категорію знань, способів діяльності і ціннісних орієнтацій, стають одним із важливих засобів саморозвитку особистості.

Традиціоналістсько-консервативна парадигма, зберігаючи свою європоцентричну сутність, сьогодні значною мірою орієнтується на ідеї глобальної освіти, тобто цілісне сприйняття світової культури через призму національної свідомості. Зокрема, у своєму розвитку шкільне краєзнавство та дитячо-юнацький туризм можуть використовувати ряд основоположних принципів глобальної освіти, зокрема: *перший принцип*, відповідно до якого будь-яка точка зору особистості на окремі події в світі має право на існування та розуміння; *другий принцип*, відповідно до якого загальнопланетарний взаємозв'язок і взаємообумовленість подій і процесів може мати безпосередній вплив на окрему особистість і на стан її справ; *третій принцип*, відповідно до якого культура свого народу є рівноцінною складовою світової культури, а духовне збагачення особистості залежить від уміння використовувати принцип додатковості в умовах діалогу з іншими культурами; *четвертий принцип*, відповідно до якого конкретну подію у світі зрозуміти і дати їй оцінку важливо у світлі світової проблеми;

п'ятий принцип, відповідно до якого у кожній локальній події присутнє значення глобальності, а тому широта і масштабність мислення повинна доповнюватися вмінням застосовувати одержані знання і щоденній практичній роботі.

Відповідно до основоположних принципів глобальної освіти практичне втілення концепції європейської освіти в Україні дає можливість розробляти і впроваджувати в практику регіонально-освітні моделі, підпорядковані парадигмі гуманістичних цінностей. Такий підхід об'єктивно сприяє формуванню краєзнавчо-освітнього імперативу, коли краєзнавчоорієнтований зміст навчальних дисциплін взаємообумовлений і взаємодоповнений різноманітними формами туристсько-краєзнавчої діяльності. В цьому випадку можна говорити не стільки про міжпредметні зв'язки, скільки про масштабність загального пізнавального фактору.

По-друге, В працях вчених (О. Бурлаки, Т. Ореховської, Г. Ридевського, І. Смирнова, Д. Стеценка, Я. Хоменка та інших) територіальний аспект регіонального розвитку туризму передбачає визначення державних і регіональних пріоритетів, а також орієнтацію наукового пошуку на створення програмно-проектних розробок і інноваційних структур. Стратегія сталого розвитку регіону визначає комплексний підхід щодо: збереження історично-усталеного середовища життєдіяльності регіонального соціуму, ефективного використання ресурсного потенціалу території, вирішення назрілих проблем культурно-духовного відродження та соціально-економічного розвитку тощо. Відповідно, стає необхідною розробка напрямів і механізмів узгодження і гармонізації різних складових збалансованого розвитку регіонального соціуму.

Праці вчених та практичний досвід вказують на ефективність багаторівневої схеми формування стратегії розвитку регіонального туризму, яка дає можливість диференційовано розробляти практичні заходи з розвитку туризму, зокрема:

- перший рівень формування стратегії регіонального розвитку туризму базується на соціально-економічній стратегії розвитку регіону, в якій визначено місце рекреаційно-туристичної сфери в економіці регіону. Організація конкретних видів і форм рекреаційно-туристичної діяльності пов'язана з поєднанням виявлення туристсько-рекреаційних ресурсів у регіоні та спрямованістью на їх раціональне використання. Виокремлюють різні види ресурсної стратегії розвитку регіонального туризму;

- другий рівень формування стратегії регіонального розвитку туризму враховує дію різних чинників, що визначають особливості функціонування рекреаційно-туристичної сфери. Істотні відмінності різних стратегій полягають у локалізації рекреаційно-туристичної діяльності та наявності факторів, що впливають на становлення та розвиток різних видів туризму;

- третій рівень формування стратегії регіонального розвитку туризму визначає розробка системи принципів та конкретного алгоритму становлення туризму як конкурентоспроможної галузі економіки регіону, що пов'язане з реалізацією інноваційно-інвестиційних моделей його розвитку [3, с. 43].

Саме на другому рівні заслугоує на увагу використання освітньої стратегії розвитку регіонального туризму, зокрема розгляду шкільного краєзнавства і дитячо-юнацького туризму як фактора, що стимулює появу нових перспективних видів самодіяльного туризму.

Маючи значний інтеграційний потенціал, краєзнавство і туризм сьогодні перетворюються у науково-освітній і конструктивно-прикладний напрям просторової організації суспільства і середовища його життєдіяльності. З цих позицій особливо важливим стає використання краєзнавчо-туристичного напрямку з метою пізнання моделі «локального» (соціально-економічних комплексів і систем низового рівня), що передбачає різні підходи.

Так, історичний підхід у науково-краєзнавчому пізнанні допомагає виявити прямі зв'язки, що ведуть з минулого в сучасне, а від нього і переосмислення минулого, введення його у нові знання. Упродовж багатьох століть регіональний соціум творив тільки йому властиве духовне і матеріальне середовище, наповнюючи його культурно-побутовими, традиційно-виробничими, морально-духовними явищами, своєрідними обрядами і традиціями, під впливом яких формувалася внутрішній світ українців, осягався навколишній простір, закладалися світоглядні засади. Тому на сучасному етапі українського державотворення подальший розвиток ідеї національного відродження і підйом на якісно новий рівень краєзнавчо-туристичної діяльності слід розглядати як об'єктивну потребу суспільства поєднати навчання і виховання дітей та молоді з пізнанням довкілля, культурно-духовним відродженням народу, з підготовкою підростаючого покоління до суспільно корисної і трудової діяльності.

Природничий підхід спрямований на розкриття діалектичної єдності живих організмів з іншими компонентами природного середовища. Життєдіяльність живих організмів залежить від природного кругообігу, у якому переміщення речовини та енергії носить циклічний характер. Людина в результаті своєї діяльності вносить зміни як у природне середовище, так і у природний кругообіг. Тому конкретним завданням краєзнавчої освіти постає розкриття важливості збереження в природі встановленої рівноваги в процесі обміну речовин та врахування наслідків (часто і негативних) в разі її порушення.

Соціальний підхід спрямований на виявлення взаємообумовлених зв'язків між довкіллям і населенням, між виробничою і соціальною інфраструктурою тощо. Такий підхід орієнтує на вивчення локальних систем розселення, центральне положення в яких має займати людина з її запитамі та потребами. Саме на регіональному рівні ефективно здійснюється аналіз окремих поселень і характерних форм життєдіяльності населення.

Економічний підхід передбачає розгляд локальних соціально-економічних комплексів як самостійних відтворювальних систем. Такий аналіз покликаний виявити диспропорції між ресурсами і виробництвом, встановити ефективність функціонування окремих підприємств та окреслити шляхи удосконалення виробничої підсистеми.

Різні напрямки екологічного підходу можуть ефективно використовуватись з метою вивчення взаємозв'язків між локальними соціально-економічними системами і навколишнім середовищем, зокрема сприяти формуванню соціально відповідальної поведінки місцевого населення та туристів за стан довкілля.

Таким чином, маючи колосальний інтеграційний потенціал, краєзнавство і туризм сьогодні перетворюються у науково-освітній і конструктивно-прикладний напрям просторової організації суспільства і середовища його життєдіяльності.

По-третє, важливо, щоб зусилля з «гармонізації локального» спрямовувались на пізнання його унікальної моделі, складовими якої виступають: конкретна територія та історичний час (минулий, сучасний та майбутній); зокрема людина і регіональний соціум; регіональні надбання матеріально-духовної культури; інтегруючо-моделюючі зусилля, які реалізуються відповідно до дії закономірності комплексності. Тому одне з головних завдань краєзнавчо-туристичної діяльності саме і полягає у тому, щоб пізнавати і удосконалювати унікальну «модель локального» на основі створення краєзнавчо-музейного туристичного продукту.

Слід пам'ятати, що виникнення і розвиток музейної справи пов'язане із суспільними потребами у використанні їх як одного з найбільш дієвих засобів вивчення рідного краю, виховання патріотизму, любові до рідної землі, збереження пам'яті про її людей. Адже саме у краєзнавчо-туристично-музейній діяльності може бути найбільш комплексно і наочно розкритий історично усталений «краєзнавчий образ» рідного краю та визначені напрями його гармонізації. Збираючи, вивчаючи, систематизуючи і пропагуючи регіонально-місцеві пам'ятки історії, природні і речові колекції, відомості про людей свого краю, краєзнавчі музеї виступають ефективними засобами навчання і виховання. При цьому слід пам'ятати, що з виховної точки зору надзвичайно важливе значення має не тільки сам музей, а й процес його створення.

Сьогодні розвиток музеєзнавчої діяльності ставить питання про створення системи виховної роботи з дітьми та дорослими, у якій повинні використовуватись можливості різного типу музейно-краєзнавчих експозицій. Відповідно стає необхідним пошук найбільш актуальних для конкретного регіону тем експозицій, які б поетапно відображали історичне минуле конкретної місцевості та розкривали напрями майбутнього соціально-економічного розвитку.

Багаторічна краєзнавчо-музеєзнавча діяльність освітніх колективів, зорієнтована на туристський бізнес, буде сприяти формуванню національно-історичної самосвідомості, яка передбачає закріплення у знаннях, інтересах, потребах, цінностях дітей, молоді та дорослого населення позитивного регіонально-соціального досвіду, перетворення його у повсякденні норми поведінки і критерії самооцінки. Адже тільки покоління, сформоване на духовних надбаннях народу, зможе продовжувати і розвивати його культурно-історичні традиції. Як показує практичний досвід, у туризмі без участі музейно-краєзнавчих форм діяльності досить складно

створювати національно орієнтований туристичний продукт. При цьому слід враховувати, що створення в етнографічному туризмі туристичного продукту та відповідних систем гостинності є процесом тривалим. В першу чергу, зусилля повинні бути спрямовані на створення національно-орієнтованого туристичного продукту на основі використання історично усталених регіонально-місцевих форм життєдіяльності населення, зокрема елементів побутово-матеріальної культури та звичаєво-святкової обрядовості. Охоплюючи різні ділянки родинно-суспільного життя, ці найміцніші елементи виступають важливим чинником навчання і виховання, розвитку особистості й оздоровлення суспільства. Необхідно надати новий імпульс у розвитку етнографічного музеєзнавства, розумно використовувати матеріали і напрацьований у минулому досвід роботи, в першу чергу, шкільних музеїв, перетворення їх в організаційно-методичні центри краєзнавства та сільського туризму.

Спрямування діяльності шкільних колективів у краєзнавчому та туристсько-рекреаційному напрямку безперечно одержить підтримку місцевого населення, ділових людей, підприємців та місцевої влади. Менеджери туризму, використовуючи позакласну туристсько-краєзнавчу діяльність, повинні допомагати шкільним колективам здійснювати пошук нестандартних форм профорієнтації, спрямованої на вивчення, збереження і використання природно-матеріальних і культурно-духовних цінностей рідного краю. Тим самим вони сприятимуть не тільки одержанню учнями необхідних навичок професійного спрямування, але й стимулюватимуть створення нових робочих місць для випускників шкіл. Процес започаткування конкретних робочих місць у туристському бізнесі, як правило, здійснюється в процесі моделювання різноманітних форм гостинності та формування відповідного туристичного продукту (різноманітних етнографічно-краєзнавчих заходів, організації туристських турів в умовах проведення народних свят (різдвяного, пасхального, купальського тощо), використання етнографічно-екскурсійних та пізнавально-оздоровчих маршрутів тощо).

Таким чином, шкільне (позашкільне) краєзнавство і дитячо-юнацький туризм об'єктивно формують окремий систематизований напрям регіональної навчально-виховної діяльності, який надбудовується над предметною системою навчання. В цьому випадку можна говорити про пізнавально-духовне поле, у якому культурологічний зміст будь-якої навчально-практичної діяльності має доцільність і своє функціонально визначене місце. Регіонально-культурологічні знання, інтегруючись у певну загально-українознавчу сферу знань, способів діяльності і ціннісних орієнтацій, стають одним із засобів саморозвитку особистості. Саме краєзнавство найбільш повно розкриває: регіональні особливості духовно-матеріальної культури українців; історичні форми організації їх співжиття, які виникли в результаті трудової діяльності; пояснює механізм появи і розвитку більшості явищ традиційно-культурної спадщини українців тощо. Саме через туризм і краєзнавство учні мають можливість на власні очі побачити красу та біду рідної зем-

лі, ознайомитись з історією, культурою, традиціями свого народу, загартуватись як морально, так і фізично. При цьому навчання і виховання учнів – це в значній мірі період індивідуалізації і соціалізації, відкриття та утвердження власного унікального і неповторного. При цьому, зміст краєзнавчо-туристичного навчання і виховання, в першу чергу, повинен бути зорієнтований на створення освітньо-пошукової опори і емоційно-почуттєвого сприйняття, які допомагають підтримувати і гармонізувати відчуття внутрішньої спорідненості людини і оточуючого світу. Тим самим закладається основа не тільки засвоєння різноманітних знань, але й одержання умінь об'єднувати ці знання з метою формування цілісної картини оточуючого світу, розвитку регіонально-соціумної культури в особистій свідомості.

Висновки і пропозиції. Відповідно до освітньої стратегії розвитку регіонального туризму крає-

знавство та шкільний туризм повинні закладати основу для формування місцевого туристичного продукту та активізації самодіяльного туризму, а на його основі здійснюватися розвиток галузевого туризму. З цих позицій стає необхідним: по-перше, проведення з боку держави цілеспрямованої інвестиційної політики, спрямованої на всебічний розвиток краєзнавства і шкільного туризму, які стимулюють появу нових перспективних видів місцевої туристичної діяльності; по-друге, розвиток регіонального туризму ставить питання щодо актуалізації спільної основи у підготовці педагогічних і туристських кадрів, коли менеджер туризму зацікавлений у формуванні внутрішнього туристичного продукту, а педагогічний фахівець – у спрямуванні шкільної позакласної (позашкільної) роботи з учнями в профорієнтаційно-орієнтованому туристичному напрямі.

Список літератури:

1. Борушак М. Стратегия развития туристического региона: теория, методология, практика / М. Борушак. – Минск: БГЭУ, 2002. – 166 с.
2. Обозний В.В. Региональная целевая программа развития туризма в Гадяцькому районі Полтавської області / В.В.Обозний. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2017. – 40 с.
3. Управління регіональним розвитком туризму / Д.М. Стеченко, І.В. Безуглий, Н.П. Турло, С.М. Мархонос. – К.: Знання, 2012. – 455 с.

Обозный В.В.

Национальный педагогический университет
имени М.П. Драгоманова

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА

Аннотация

В статье рассматриваются научные ее основы образовательной стратегии развития регионального туризма, в соответствии с которой школьная (внешкольная) туристско-краеведческая работа профориентационно направляется в сферу обслуживания, в частности в туризм. Развитие школьного краеведения и детско-юношеского туризма содействуют формированию местного туристического продукта и активизации самодельного туризма, а на его основе осуществляется развитие регионального туризма как отрасли экономики региона.

Ключевые слова: школьное краеведение, самодельный туризм, школьная профориентационная работа, региональный туризм.

Oboznii V.V.

M.P. Dragomanov National Pedagogical University

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASES OF THE EDUCATIONAL STRATEGY OF REGIONAL TOURISM DEVELOPMENT

Summary

The article considers the educational strategy of regional tourism development, according to which school (extracurricular) tourist and local lore work is professionally oriented towards the sphere of service, in particular tourism. School local lore studies and youth tourism development contribute to the formation of a local tourist product and stimulate the development of amateur tourism. Amateur tourism, which helps to develop and polish diverse forms of local lore and excursion activities, should become a significant component of the tourism development as a regional economy's industry.

Keywords: school local lore studies, amateur tourism, school professional orientation, regional tourism.